

mazékaik esetében s aligha szabad összetételnek magyaráznunk a N. *hüle-füle* ikerszót is. *Horger Antal* (Magyar szavak története 1924: 84.) ugyan 'hülö-fülö'-nek értelmezi e györmegyei ikerszót s utal Arany Toldijának egyik mondatára (Toldi György e szóra csak úgy *hüle, füle*, / Szétnézett, hallja-e más is ökíviüle?), de ezzel szemben figyelmet érdemel egyrészt az a körülmény, hogy a *hül-fül* ige sem a régi nyelvből, sem a népnyelvből nincs igazolva, pedig a györmegyei *hüle-füle* (Tsz. 1838.) adat régebbi Aranyénál, másrészt pedig az, hogy a *hüle-füle*-nek *hülye-bülye* MTsz. alakváltozása is van (vö. *sérte-fértél* ~ *sérte-pértél*; *üz-füz* ~ R. még-öz-böz).

Visszatérve az *üz-füz* eredetének kérdésére észre kell vennünk, hogy ez az ikerszó ugyancsak megtréfálta a vele foglalkozókat: Sem összetételből nem keletkezett (ahogyan CzF., *Fülöp Adorján*, *Simonyi* vélték), sem a *füz*-ből nem ikerítődött (miként *Apor Dezső* és *Fischer Ignác* hitték) — hanem az *üz*-ből való: ahogyan senki sem gondolta!

Ez persze nem jelenti azt, hogy a magyarban ne lenne a *füz* igéből való ikerszó. Van ilyen is, csakhogy az előbbitől függetlenül és más jelentéssel. Több tanítványom és ismerősöm közlése szerint használnak Tápén (Csongrád m.) egy *üz-füz* ikerszót: *gyékényt*, *kosarat üz-füz* 'fon'; *szálat üz-füz* (a takács). Ez a *füz*-ből való ikerítés eredménye. (Vö. *Bocskort füz* 'készít' *Csúry*: Szamoshati-Szótár I, 318.)

Kelemen József.

Középkori magyar barát-csúfolódás.

Fógel József kicsiny, de értékes darabbal ajándékozza meg a középkori magyar nyelvemlékek gyűjteményét, mikor közlésre átengedi az alábbi szórvány-nyelvemléket, melyet ő talált meg forráskutató útjai közben.

A kéziratos latin codex, melyben a magyar szavakat tartalmazó latin bejegyzés foglaltatik, 1427-ből való. A bejegyzésnek is ebből az időtájból kell származnia, mint egy magyar hangtani sajtásága mutatja: a mai *harapó* szavunkat még *harapou*-nak írja.

Tartalma szerint magában álló e kis hamisan mosolygó nyelvemlék a középkorbeli komoly és komor irodalmi emlékek

között. Megvillantja előttünk, hogy némely tréfás barát miképpen csúfolódott némely „nyájas fráter“-ával azaz szerzetes-társával.

Az egyikre azt mondja: *ag-eb, harapou*. Az *ag-eb*, mint a mai *vén kutya*, igen elterjedt szitok volt még a XVI., XVII. században is. Az Érdy Codex egyik legendájában is *ag-eb*-nek nevezi a fölháborodott szerző azt a pogány atyát, aki erővel meg akarta akadályozni fiának, Szent Vidának, keresztyénné lételét. (337. l.) A *harapou* a mai *harapó* igenév ómagyar alakja. Az a jelentése itt, mint a mai *harapós*-nak. Az ebet ma *harapós*-nak mondjuk, de régen *harapó*-nak is. Comenius a Januárban (86) egyszerűen *harapó*-nak mondja a h a r a p ó s lovat.

A másik fráterről azt olvassuk: *pokolból jött nēm okos*. A *pokolból jött* kifejezést mint szitkot máshonnet nem ismerjük, értelme világos: 'ördög', 'ördög fajzatja'. A *nēm-okos*-t is értjük, hogy 'bolond'-ot jelent, de ma már keresetnek érezzük ezt a tagadó kifejezést az igenlő 'bolond' helyett. Régebben megszokott volt a *nēm*-mel összetett szitokszó, például: *nēm-embēr*. Ma is a *nēm-jó*-ját emlegeti haragos a haragossának.

Most pedig itt közlöm Fögel följegyzését, hálás köszönetet mondván az engedélyért.

*

A brassói városi levéltárban van egy „*Jacobus de Voragine: Sermones de tempore*“ c. latin codex a XV. század elejéről (Sign. C. 289—1284/3.), melyet a colophon bizonyága szerint az ó-városban levő domokos klostromban *Miklós* barát írt 1427-ben. (Explicit liber Sermonum de tempore Jacobi de Voragine, terminatus per manus Nicolai de Vetere Civitate feria sexta ante Palmarum Anno Domini M° CCCC° XXVII et cetera.)

A kézirat kéthasábos, XV. századi gót-cursiv írás. A Sermones-ek végén különféle írásgyakorlatok, tollpróbálgatások vannak. Köztük egy tabula officiorumra (klostromi szolgálati rend) emlékeztető, pajkoskodó beírás:

. Officium solia[e]*
 subdiaconus frater anthonius de scot[is]?
 ad cruce[m] frater gasper de cibinio;

* A bekötés alkalmával a jobboldali lapszélből levágtak. Ezért a szavak vége itt-ott hiányzik.

acoliti frater emericus et frater laure[ncius];
 ad turibulum frater franciscus succentor;
 invitatorium frater ambrosius de **oduarhel** (olv. Odvarhel,
 értsd: Udvarhely);
 lectionem primam sacristanus, secundam frater...
 3^{am} frater organista, quartam lapicida,
 quintam procurator, sextam conas, septimam sart[or],
 octavam bolefantat **ageb harapou**
 nonam **pocolbol-iot-nemocos** servito[r]

Majd ismét a következő magyar bejegyzés:

Mint esellut

mondot iamboroc: Kozonem Nekt[ek]

(Olv. mind ezelüt mondot jámborok, köszöném nekték.)

Mészöly Gedeon.

Szegedi tájszavak.

(Második közlemény.)

bagony: vagon.

baju: gyerekijesztő kísértettéle. Vigyázz még mögösz a baju.

bajusszol: mohón, jóétvággal eszik főképpen férfi [tréfás].
 Ugyan bajusszolta a nő a lepéñt.

bakízű: nem rendes ízű, nem a megszokott ízű, pl. hús, bab stb.

bakkant: 1. „vakkant” 2. elszólja magát. Éccő csak kibakkantotta, hogy mi a bántása.

mögbalázsol: a pap Balázs-áldásban részesíti a híveket torokfájásról. Ez a balázsolás. (Febr. 3.)

balik: balek. [Új szó].

bangorót: tönkrement ember [nem általánosan ismert szó]. A koma bangorót lött!

baráber: csavargó, aki éppen csak annyit dolgozik, amennyiből megél.

barack: gyerek fejbúbjára adott fricska. Na gyere Jócika, majkapsz egy barackot!

baranyisossan: helytelenül, balgán, a baranyi ember módjára. Baranyi kocsira ültetni valakit: becsapni, elámítani, félrevezetni.

[barát]: embörbarát, asszonybarát, legénbarát, lánbarát, gyerökbarát. Embörbarát: férfinak barátja a férfiak között. És így tovább a többi is.

barátkés: fémnyelű, egyenletes, nem keskenyedő pengéjű, lekerekített hegyű kés. Nem szeretnek vele enni, nem tudnak vele bántani. Urasnak találják.

barika: kisbárány.